

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА**

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 13-421з група
Спеціальності: 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»

Хутковський Олександр Валентинович

Керівник д.ю.н., проф. Саїнчин О.С.

Рецензент к.ф.н., доц. Задорожня Н.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загальнотеоретичні основи оціночних понять у кримінальному праві.....	7
1.1. Поняття та сутність оціночних понять.....	7
1.2. Класифікація оціночних понять у кримінальному праві.....	13
РОЗДІЛ 2. Застосування оціночних понять у кримінальному праві України.....	20
2.1. Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві.....	20
2.2. Оціночні кримінально-правові поняття у судовій практиці.....	25
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Понятійний апарат будь-якого нормативно-правового акта повинен відповідати певним вимогам. Норми права повинні бути чіткими та зрозумілими, її зміст повинен випливати із НПА без будь-якого додаткового тлумачення; понятійний апарат кримінального права повинен характеризуватися як самодостатній. Визначеність та єдність термінології норм кримінального законодавства пов'язана з використанням у ньому оціночних понять. Зокрема, у кримінальному законодавстві при описі складу злочину конкретизація його ознак є неможливою або/та недоцільною, тому законодавець звертається до оціночних понять, які можуть вказувати лише на якісну характеристику обставин злочину. Оціночним поняттям характерним є високий рівень узагальнення, нечіткість, невизначеність, їх обсяг охоплює широке коло об'єктів із різноманітними формами вияву, виражають соціально-юридичну значущість дій, явищ, об'єктів без указівки на їхні формально-визначенні ознаки. Статистичні дослідження в сфері оціночних понять свідчать про те, що ускладнення суспільних відносин сприяє збільшенню кількості оціночних понять у регулюванні кримінально-правових відносин.

До вивчення питання оціночних понять у кримінальному праві зверталися такі вчені, як: С.М. Благодир, А.О. Гетьман, Г.І. Глобенко, Ю.О. Гришин, О.Я. Дубинський, Н.В. Жогін, Ф.Н. Фаткуллін, В.А. Ковалев, Г.Р. Крет, А.О. Ляш, Р.І. Матюшенко, В.А. Михайлов, М.А. Самбор, О.Ю. Татаров, Г.Б. Яновицька та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до пункту 3.4.2.5 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих,

технічних, суспільних і гуманітарних наук» Національної академії наук України на 2019-2023 роки, пункту 9 розділу «Правове забезпечення інформаційної сфери України» Пріоритетний напрям розвитку правової науки на 2016-2020 роки Національної академії правових наук України, пункту 9.1 «Реалізація державної політики та пріоритетний напрям створення сучасної інформаційної інфраструктури України» Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 роки, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року №275, тематики науково-дослідної роботи кафедри галузевого права історико-юридичного факультету Херсонського державного університету «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (номер державної реєстрації № 0118U006817). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського (наказ від 05.11.2019 № 901-Д).

Метою дослідження є комплексне дослідження проблем застосування оціночних понять у кримінальному праві України.

Поставлена мета обумовила вирішення наступних **завдань**:

- розкрити загальнотеоретичні основи оціночних понять у кримінальному праві;
- визначити поняття та сутність оціночних понять;
- проаналізувати класифікацію оціночних понять у кримінальному праві;
- дослідити особливості застосування оціночних понять у кримінальному праві;
- визначити особливості застосування оціночних кримінально-правових понять у судовій практиці.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері застосування оціночних понять у кримінальному праві України.

Предметом дослідження є оціночні поняття у кримінальному праві України.

Методологічну основу дослідження складає система наукових принципів, діалектичний метод пізнання та загальнонаукові методи.

При проведенні дослідження використовувались такі загальнонаукові методи, як:

- формально-юридичний;
- порівняльно-правовий;
- спеціальні наукові методи (логічного, системно-структурного та порівняльного аналізу, синтезу, абстрагування, аналогії та інші).

Зокрема, метод логічного аналізу використовувався при дослідженні змісту норм, що регулюють використання оціночних понять у регулюванні кримінально-правових відносин. Метод системно-структурного аналізу було використано для з'ясування критеріїв класифікації оціночних понять у кримінальному праві.

Використання зазначених методів дослідження у сукупності були застосовувані для з'ясування особливостей застосування оціночних понять у кримінальному праві України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є продовженням наукових досліджень основних питань щодо застосування оціночних понять у кримінальному праві України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих висновків в подальшому дослідженні застосування оціночних понять у кримінальному праві України. А також, висновки дослідження можуть бути корисними при тлумаченні положень законодавства в правозастосовній практиці та при підготовці навчально-методичних матеріалів з курсу «Кримінальне право».

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження й складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття та сутність оціночних понять

Передумовами використання оціночних понять у кримінальному праві є «невизначеність, якщо тільки вона не обмежена межами тлумачення на користь обвинуваченого, має автоматичну тенденцію до безмежного розширення аж до повного розмивання тексту закону та його розумних меж» [20, с. 41].

Також, до передумова використання оціночних понять у правовому регулюванні відносин можна віднести наступні аспекти:

- детальна регламентація суспільних відносин призводить до зниження рівня ефективності їх правового регулювання та ініціативи правозастосовувачів, «перешкоджають урахуванню конкретних особливостей кожного випадку» [1, с. 13];

- розвиток системи законодавства «не встигає» за швидкий розвиток суспільних відносин, які протягом тривало часу можуть не буди нормативно врегульовані [2, с. 16];

- аналогія права та аналогія закону передбачає застосування оціночних понять у врегулювання суспільних відносин, у випадку відсутності відповідної норми права, яка врегульовую саме даний вид правовідносин, що сприяє можливості «суб'єктам правовідносин самостійно наповнити їх конкретним змістом» [3, с. 27];

- «практична складність або неможливість передбачити усі суттєві для справи факти, що можуть мати «задане» у нормі значення;

- необхідність створення приписів для впливу на такі відносини, факти, які мають ідентичну соціальну значущість, проте

формальні, емпірично фіксовані ознаки яких є різними у кожній конкретній ситуації» [4, с. 14].

Загальне розуміння терміну «оціночні поняття» у правовій доктрині полягає у наступному: оціночні поняття – це поняття, які не знайшли свого конкретного закріплення у відповідних нормативно-правових актах та конкретизуються в процесі застосування норм права.

Слід також зауважити, що в теорії права та правових галузях не тільки не існує єдиного підходу до визначення терміну «оціночні поняття», але й часто застосовуються різні поняття

Зокрема:

- «оцінні поняття» (О.В. Капліна, Р.О. Опалев, М.В. Салтевский);
- «оцінні ознаки» (В.М. Кудрявцев, Є.В. Кобзева);
- «оцінні терміни» (А.С. Піголка);
- «оцінні вирази» (О.Ф. Черданцев);
- «оцінні категорії» (Р.С. Джинджолія);
- «ситуаційні терміни» (В.О. Жерьобкін);
- «оцінювальне поняття»;
- «оцінкове поняття» і т.д.

Виходячи з теми кваліфікаційної роботи ми зупинимося саме на визначення терміну «оціночні поняття».

Наведемо приклади наукових визначених терміну «оціночні поняття» та його аналогів:

- оцінні поняття – це «поняття зміст яких визначається не тільки законом або підзаконними нормативно-правовими актами, а й безпосередньо конкретними обставинами справи» (В.М. Кудрявцев) [5, с. 120];
- «оцінне поняття дає правозастосовному органу можливість самостійно оцінювати факти з обов'язковим, однак, додержанням тих

загальних критеріїв або ознак, які передбачені в цьому оцінному понятті» (Є.І. Астрахана) [6, с. 39];

- оціночні поняття у кримінальному праві – «це ознаки складу злочину, що визначені не законом або іншим нормативним актом, а правосвідомістю особи, яка застосовує відповідну правову норму, виходячи із конкретних обставин справи» (О.В. Наумов) [7, с. 97];

- «оціночні поняття у кримінального закону, зміст яких повністю або частково не роз'яснюється в законі чи підзаконних актах, унаслідок цього конкретизується суб'єктами застосування права на підставі їх професійної правосвідомості з урахуванням обставин, що встановлюються в процесі провадження у справі» (В.І. Павліківський) [17, с. 65];

- «оціночні поняття являють собою невизначені в законі, теорії чи в судовій практиці терміни правової науки, потрібно було б користуватися найменуванням «оціночні терміни» права» (В.Є. Жеребкін) [18, с. 7];

- «кримінально-правове оціночне поняття – це поняття, що відображає кількісну або якісну кримінально-правову характеристику, яка конкретизується безпосередньо правозастосувальним суб'єктом у кожному окремому випадку, оскільки, будучи формально однаковою за формою зовнішнього прояву (наприклад, «істотна шкода»), може мати різну соціальноправову значущість (наприклад, бути істотною, менш істотною чи неістотною) у кожній конкретній ситуації» (В.М. Косович) [3, 52].

На думку М.І. Панова та А.П. Огородника при вивченні сутності оціночних понять слід використовувати прийоми формальної логіки, гносеологічний, аксіологічний, логічний, прагматичний, соціометричний метод дослідження.

Оціночні поняття відображають невизначені та неоднозначні явища об'єктивної дійсності з недостатньою окресленістю їх змісту та

обсягу. Як зауважує І.А.Тітко «зміст оцінних понять утворюють кількісні, якісні або кількісно-якісні ознаки, які потребують від слідчого, прокурора або суду відповідної оцінки, перелік ознак, що становлять зміст, не має вичерпного характеру, а тому до нього завжди може бути включено нову, раніше невідому ознаку» [8].

На думку Н.І.Панова вивчення лексичного аспекту оціночних понять орієнтовано на дослідження позначення їх «відтінків, станів, переходів, що відбуваються у позначених оцінними поняттями явищах, їх цінності (антицінності)» [9, с. 318].

Використання оцінних понять у сфері правового регулювання тісно пов'язана з вимогою суспільства та його членів до визначеності правових норм, яка закріплюється у «праві на визначеність правових норм», яке є невід'ємним правом особи [10, с. 64].

Дослідження сутності оціночних понять дозволяє визначити наступні їх ознаки:

- оціночні поняття не конкретизовано законодавцем або іншим компетентним органом;
- оціночні поняття уточнюються і конкретизуються в процесі правозастосування;
- оціночні поняття дають правозастосовному органу можливість діяти на власний розсуд [11, с. 104];
- оціночні поняття закріплюють загальні властивості, якості, зв'язки різноманітних явищ, предметів, процесів та дій [3, с. 28];
- оціночні поняття характеризуються відкритістю своєї логічної структури [1, с. 37];
- характеризуються відкритістю структури змісту поняття, невизначеністю його обсягу, конкретизацією;
- оціночні поняття закріплюють невизначені факти;
- оціночні поняття є загальноживаними термінами тощо.

Отже, враховуючи вищезазначене наведемо наступне визначення терміну «оціночне поняття»: оціночне поняття – це поняття, яке знайшло своє нормативне закріплення у відповідних нормах кримінального права, містить систему ознак з невизначеним, завершеним змістом та обумовлює конкретизацію у випадку правозастосування.

Використання оцінних понять у сфері правового регулювання суспільних відносин тісно пов'язана з вимогою суспільства та його членів до визначеності правових норм, яка закріплюється у «праві на визначеність правових норм», яке є невід'ємним правом особи [45, с. 64].

Дана теза досліджується в ряді наукових праць (С.П. Погребняк, М.І. Козюбра, В.Г. Ротань) та знайшла своє відображення у судовій практиці. Зокрема, у справі «Брумареску проти Румунії» Європейський суд прийняв рішення в якому зазначив, що одним з головних аспектів верховенства права є принцип правової певності [12].

Рішенням Конституційного Суду України від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 визначається наступне «діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України. Ці конституційні принципи, на яких базується здійснення прав і свобод людини і громадянина в Україні, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість передбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях» [13].

Отже, використання оцінних понять у законодавстві не повинно суперечити вимозі правової визначеності та не порушувати принцип верховенства права.

Доцільність використання оціночних понять у правовому регулюванні суспільних відносин відображено у табл. 1.

Доцільно	Недоцільно
- сприяють утворенню демократичних засад правового регулювання	- «мова закону має бути простою, чіткою і зрозумілою, не припускати двояких тлумачень, запобігати можливим дискусіям»
- розвивають самостійність та творчий потенціал учасників правозастосування	- індивідуальна оцінка норми закону може не співпадати з розумінням змісту норми вкладеним у неї законодавцем
- розширення кола відносно-визначених правових норм	- невизначені законом поняття в сфері правового регулювання суспільних відносин не можуть сприяти чіткому розумінню суб'єктами меж поведінки у тому чи іншому випадку

Таб.1 Співвідношення доцільності та недоцільності використання оціночних понять

Оціночні поняття у правовому регулюванні суспільних відносин виконують певні функції:

I. Загальні функції оціночних понять:

- функція відображення;
- функція фіксації та передавання правової інформації [14, с. 149];
- функція нормативного регулювання.

II. Спеціальні функції оціночних понять:

- функція індивідуального (піднормативного) регулювання (використовуючи оціночні поняття, законодавець передає частину своїх повноважень відповідному правозастосовному органу при вирішенні конкретних питань застосування оціночних понять у кримінальному праві [6, с. 104: 15, с. 10]);

- функція узагальнення та законодавчої економії;
- стабілізуючо-прогностична функція оціночних понять;
- функція розмежування змісту подібних правових приписів [61, с. 6];
- функція пом'якшення формальної визначеності прав [15, с. 12–13].

Виходячи з переліку та змісту функцій оціночних понять можна виділи наступну специфіку оціночних понять у сфері правового регулювання: оціночні поняття поєднують елементи як централізованого (нормативного) так і децентралізованого (індивідуального) регулювання суспільних відносин.

Слід зауважити, що оціночні поняття у кримінальному праві необхідно відмежовувати від неоціночних понять, які зокрема, роз'яснюються та інтерпретуються в кримінальному законодавстві шляхом використання вказівок, критеріїв, найбільших загальних ознак, вичерпного переліку предметів та фактів. На відмінну від неоціночних понять, оціночні поняття за «дозволом» законодавця можуть інтерпретуватися суб'єктами правозастосування шляхом вирішення питання «чи охоплюється випадок правозастосування даним оціночним поняттям?». Отже, ми можемо зазначити, що оціночні поняття мають характер ситуаційних понять.

1.2. Класифікація оціночних понять у кримінальному праві

Як зазначалося раніше у кваліфікаційній роботі, оціночні поняття які закріплено в нормах права відображають різноманітні соціальні явища в їх динамічному розвитку, об'єднують та оцінюють неоднорідні явища і факти. Виходячи з зазначеного зауважимо, що класифікація оціночних понять має практичне значення для виявлення специфічних ознак оціночних понять, в т.ч. і ступеня їх розповсюдження в законодавстві.

У свої наукових працях К.О. Блінська зауважує, що «оціночні поняття, що містяться в кримінальному праві, доцільно класифікувати на декілька груп за різними критеріями» [26, с. 113].

Класифікація оціночних понять у кримінальному законодавстві:

а) оціночні поняття у нормативно-правових актах:

- законах України;
- підзаконних нормативно-правових актах;

б) оціночні поняття в актах тлумачення права.

Виходячи з особливостей класифікації оціночних понять у кримінальному законодавстві також можна їх класифікувати за наступними критеріями:

1) за суб'єктами їх нормативного закріплення:

- суб'єкти законодавчої діяльності;
- суб'єкти офіційного тлумачення;
- судового тлумачення;
- суб'єктами правозастосування.

2) класифікація оціночних понять у кримінальному праві в залежності від структури норми права:

- оціночні поняття, що розміщено в гіпотезі;
- оціночні поняття, що розміщено диспозиції;
- оціночні поняття, що розміщено санкції норми кримінального права [26, с. 114-115];

3) в залежності від способу фіксації оціночного поняття у нормі права:

- фіксація оціночного поняття в окремій нормі права;
- без фіксації оціночного поняття в окремій нормі права.

Класифікація оціночних понять у кримінальному праві визначенні в ознаках та елементах складу злочинів:

1) класифікація оціночних понять у кримінальному праві в залежності від об'єкта злочину:

а) оціночні поняття в сфері кримінально-правового регулювання злочинів проти життя та здоров'я особи:

- нанесення істотної шкоди здоров'ю;

- тривалий розлад здоров'я;
- пошкодження;
- небезпечні для життя;

б) злочини проти волі, честі та гідності особи:

- приниження людської гідності;
- сильне моральне страждання;
- тяжка образа;
- розпусні дії;

- злочини проти основ національної безпеки України (недобросовісний ремонт, злісна непокора, підвищена непокора);

- злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина:

- невиконання;
- злісне ухилення;
- непряме або пряме обмеження прав людини;
- майновий збиток;
- грубе порушення та інше.

2) в залежності від особливостей суб'єктів злочинів, форми умислу і т.д.:

- ненадання допомоги;
- насильницьке вилучення крові;
- заподіяння сильного душевного страждання;
- заподіяння сильного фізичного страждання;
- жорстока поведінка;
- систематичне знущання та інші.

3) в залежності від стану суб'єкта злочину та потерпілого під час вчинення злочину:

- безпорадний стан чи уразливий стан потерпілого;
- небезпечне становище для життя потерпілого;

- стан афекту (стан сильного душевного хвилювання суб'єкту злочину).

4) в залежності від наслідків злочинних діянь:

- втрата працездатності;
- особливо тяжкі або тяжкі наслідки вчинення злочинів;
- короткочасний або тривалий розлад здоров'я;
- нанесення істотної шкоди здоров'я.

У своїх працях Т.В. Кашаніна серед видів оціночних понять у кримінальному праві виділяє кількісні та якісні оціночні поняття [21, с. 26]:

1) кількісні оціночні поняття виражають ознаки та властивості предмета, що розкривають певні параметри кримінально-правового явища та його точні характеристики, які підлягають виміру.

До кількісних оціночних понять у кримінальному праві відносяться:

- значний матеріальний збиток;
- незначна втрата працездатності;
- матеріальний збиток у великих розмірах та інші.

2) якісні оціночні поняття виражають ознаки та властивості предмета, що розкривають основні його властивості, які не підлягають виміру.

До якісних оціночних понять у кримінальному праві відносяться:

- грубе порушення;
- злісне ухилення;
- особлива жорстокість [27, с. 27].

В залежності від ступеня розповсюдження оціночних понять у кримінальному праві їх можна умовно поділити на:

1. Загальні оціночні поняття у кримінальному праві, які мають суттєвий вплив на ступінь суспільної небезпеки окремих груп злочинів.

До загальних оціночних понять можна віднести:

- суспільно-небезпечні наслідки;
- розмір предмета злочину;
- форма співучасті;
- вид множинності та інші [28, с. 90].

2. Спеціальні оціночні поняття у кримінальному праві, які характеризують окремі види злочинів.

До загальних оціночних понять можна віднести:

- задоволенням статевої пристрасті неприродним;
- мордування;
- знущання;
- глумлення;
- психічне насильство.

Окремим видом складових оціночних понять у кримінальному праві є т.з. «матеріальні критерії оціночних понять», які сприяють розкриттю змісту оціночних понять кваліфікуючих ознак злочинів.

Ознаками матеріальні критерії оціночних понять є:

1) матеріальні критерії оціночних понять характеризують розмір матеріальної шкоди, що виступає додатковою кваліфікуючою ознакою ряду злочинів (наприклад, ухилення від сплати податків, протидія законній господарській діяльності та інших).

До таких оціночних понять відносяться:

- ненадходження до бюджету у великих або особливо великих розмірах;
- велика матеріальна шкода.

2) матеріальні критерії оціночних понять визначають суму предмету ряду злочинів (наприклад, злочині сфері порушення бюджетного законодавства, приватизації).

3) матеріальні критерії оціночних понять (т.з. спеціалізовані оціночні поняття), які характеризують окремі злочинні діяння (наприклад, злочини в сфері здійснення банківської діяльності). До

таких оціночних понять можна віднести отримання незаконного доходу у великих розмірах [26, с. 116].

Слід зауважити, що додатковою ознакою матеріальних критерій оціночних понять у кримінальному праві є наявність коефіцієнта виміру, яка визначається за формулою – *арифметична величина = фінансовий еквівалент визначений у законодавстві* [28, с. 91]. Наприклад, вчинення розбою з метою заволодіння майном у особливо великих розмірах передбачає коефіцієнт у ≥ 600 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Узагальнену, повну класифікацію оціночних понять в законодавстві в цілому визначено Д.Н. Левиною в залежності:

- від галузевої належності;
- від місця знаходження оціночного поняття в системі певної галузі права;
- від характеру правового регулювання;
- від юридичної сили нормативно-правових актів в яких закріплено оціночні поняття;
- від структурного елементу норми права, в якому закріплено оціночні поняття;
- від суб'єкта нормативно-правового закріплення оціночного поняття та його інтерпретації;
- від факту інтерпретації;
- від елементу правовідносин, який характеризується в оціночних поняттях та інші [29, с. 4].

Отже, враховуючи вищезазначене, можемо зауважити, що класифікація видів оціночних понять за різними критеріями повинна враховувати різноманітні аспекти використання оціночних понять у кримінальному праві, що свідчить про наступне:

- використання оціночних понять у кримінальному праві є доречним;

- частота використання оціночних понять у кримінальному законодавстві є допустимою;
 - оціночне поняття можна класифікувати за різними критеріями. Зокрема, в залежності від способу його нормативно-правового закріплення та інтерпретації у конкретному правозастосовному випадку.

РОЗДІЛ 2

ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

2.1. Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві

Специфікою механізму застосування оціночних понять у кримінальному праві є те, що дані поняття «відносяться до різновиду перемінних ознак, використання яких, на відміну від постійних, не може базуватися лише на аналізі кримінально-правових норм, а викликає необхідність тлумачення закону про кримінальну відповідальність і підзаконних актів органами внутрішніх справ і судами» [21, с. 6].

Використання оціночних понять у правозастосуванні дозволяє конкретизувати їх шляхом системно-аналітичного застосування норм кримінального права правозастосовними органами, яке в свою чергу впливає на діяльність законодавця в сфері нормативно-правового закріплення оціночних понять в кримінальному праві з метою усунення правових прогалин та протиріч.

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві можна умовно поділити на дві складові:

- 1) використання оціночних понять у нормах Загальної частини Кримінального кодексу України;
- 2) використання оціночних понять у нормах Спеціальної частини Кримінального кодексу України.

Використання оціночних понять у нормах Загальної частини Кримінального кодексу України

До переліку оціночних понять, які використовуються в Загальній частині Кримінального кодексу України можна віднести наступні оціночні поняття:

- малозначність;
- необхідна і достатня шкода;
- істотна шкода;
- тяжкі наслідки;
- тяжка шкода;
- явно злочинний наказ або розпорядження;
- достатні підстави;
- тяжкі особисті, сімейні чи інші обставини;
- аморальні дії;
- значна суспільно корисна мета;
- істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину та інші [30].

На думку Е.М. Кісілюка та О.В. Смаглюка «у теорії кримінального права та (або) в судовій практиці може бути сформульований стандарт (еталон) оціночного поняття, який не вичерпує повністю його зміст, однак є тим орієнтиром, який допомагає правозастосовним органам здійснити тлумачення відповідного оціночного поняття» [31, с. 167].

Використання оціночних понять у нормах Спеціальної частини Кримінального кодексу України

Використання оціночних понять у нормах Спеціальної частини ККУ передбачає використання тих оціночних понять, які містять ознаки злочину, зокрема таких як:

- значна шкода;
- особлива зухвалість;
- істотна шкода;
- у великих розмірах;
- тяжкі наслідки;

- винятковий цинізм та інші.

Як зауважує С.Д. Шапченко «особливістю встановлення оціночних ознак при кваліфікації злочинів є те, що:

- зміст оціночних ознак складу злочину повністю не розкривається ні в самому нормативному акті, ні в теорії кримінального права чи судовій практиці;

- оціночні ознаки конкретизуються в процесі кваліфікації відповідним правозастосовним органом;

- конкретизація оціночної ознаки відбувається за допомогою оцінки конкретної ситуації (випадку, факту) в плані вирішення питання, чи притаманна даній ситуації та ознака, що виступає неподільним змістом оціночного поняття» [22, с. 64].

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві повинен передбачати наявність наступних елементів:

1. Суб'єкт застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів – правозастосовні органи, що здійснюють кваліфікацію злочину.

2. Об'єкт застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів виступають ті «фактичні обставини справи, які оцінюються суб'єктом при конкретизації оціночної ознаки» [22, с. 65].

3. Результат застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів «альтернативна відповідь на запитання, чи містить предмет ознаку складу злочину, виражену оціночним поняттям» [22, с. 66].

4. Підстава застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів.

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується на суб'єктивному та об'єктивному (предметному) рівні.

На суб'єктивному рівні застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується у відповідності до правосвідомості правозастосовних органів та їх уповноважених осіб.

На об'єктивному рівні застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується у відповідності до застосування критеріїв (стандартів) оцінки, певних властивостей предмету злочину, що свідчить про наявність в предметі злочину оціночної ознаки.

Застосування оціночних понять у кримінальному праві потребує аргументації рішень в сфері кваліфікації злочинів та виконує наступні функції:

1) порівняння вчиненого кримінального діяння з описом злочину закріпленого у відповідній кримінально-правовій нормі;

2) формулювання певних меж змісту суспільно-небезпечного діяння, виходячи з об'єктивних передумов його вчинення.

Співвідношення суб'єктивного та об'єктивного рівнів застосування оціночних знань в кримінальному.

На об'єктивному рівні узагальнення оціночних понять у кримінальному праві досягається шляхом закріплення критерію оціночного поняття:

1) у кримінальному законодавстві (зокрема, у відповідних нормах Особливої частини КК України);

2) у судовій практиці (зокрема, у відповідних постановках Пленуму Верховного Суду України;

3) в теорії кримінального права.

З точки зору суб'єктивного рівня узагальнення оціночних понять у кримінальному праві ґрунтується на правосвідомості працівників відповідних правозастосовних органів, які у правозастосовному акті конкретизують оціночні ознаки того чи іншого карного діяння [23, с. 105]. Проте, широке використання оціночних понять у кримінальному праві сприяє розвитку різноманітних трактування того чи іншого оціночного поняття при самостійній оцінці кваліфікації злочинів [24, с. 142].

Щоб уникнути таких негативних тенденцій необхідно в регулюванні кримінально-правових відносин максимально формалізувати їх правове регулювання, а випадку відсутності можливості формалізації – здійснити конкретизацію оціночних понять.

На думку Кісілюка Е.М. та Смаглюка О.В. «для забезпечення єдності практики застосування оціночних ознак використовуються різні прийоми: тлумачення закону компетентними органами, коментування його тексту, видання навчальної літератури, проведення семінарів з практичними працівниками, роз'яснення судової практики і т.д.» [31, с. 168].

Окремим ефективним прийомом формалізації та конкретизації оціночних понять у кримінальному праві є видання судових роз'яснень, зокрема «рішень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду кримінальних та цивільних справ» (раніше – постанов Пленуму Верховного Суду України).

Наприклад, у пунктах 11-12 постанови Пленуму Верховного Суду України № 6 від 10 жовтня 1982 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці» дається визначення об'єктивного критерію таких оціночних понять, як «інші тяжкі наслідки» та «шкода здоров'ю людей». Зокрема, «під «іншими тяжкими наслідками», передбаченими статтями 218-220 КК України, треба розуміти заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом чи більше особам, значних матеріальних збитків державній, громадській організації або громадянам, а так само тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих ділянок» [25].

Отже, застосування оціночних понять у кримінальному праві передбачає в тому числі і їх формалізацію та конкретизацію в актах правозастосування та офіційного тлумачення, що унеможливорює

довільну оцінку фактів на основі вільного трактування оціночних понять. Тобто, суб'єктивна складова застосування оціночних понять у кримінальному праві все ж таки ґрунтується на об'єктивному підґрунті, а саме на певних властивостях предмета оцінки, який містить в собі оціночні ознаки. Процес пізнання оціночної ознаки предмета відображається у відповідних процесуальних документах в межах кваліфікації злочинів. Результат такого пізнання може бути істинним або хибним, тому існує нагальна необхідність зменшення кількості оціночних понять в кримінальному праві, адже звуження оціночної діяльності працівників відповідних правозастосовних органів сприяє звуженню загальної кількості помилок кваліфікації злочинних діянь, посилює суворість і стабільність гарантій законності.

На думку Е.М. Кісілюка та О.В. Смаглюка, встановлення змісту та обсягу оціночних понять, у т. ч. і з однаковою «їх назвою, важко дати однозначне тлумачення, тому що при вчиненні різних злочинів у кожному кримінальному провадженні вони мають встановлюватися з урахуванням конкретних обставин. Але загальні підходи, фактори, які треба враховувати при визначенні цих понять, повинні бути однаковими» [31, с. 170].

2.2. Оціночні кримінально-правові поняття у судовій практиці

Як зазначалося у кваліфікаційній роботі оціночні поняття за «дозволом» законодавця можуть інтерпретуватися суб'єктами правозастосування шляхом вирішення питання «чи охоплюється випадок правозастосування даним оціночним поняттям?». Важливим складовим даного процесу є трактування оціночних понять у практиці розгляду кримінальних справ судом та у узагальненні такої практики, з обов'язковим урахуванням матеріалів конкретних кримінальних справ.

Окремі науковці зауважують, що особливе значення у випадку застосування оціночних понять у кримінальному праві мають судові прецеденти, адже саме судовий прецедент може впливати на специфіку побудови кримінально-правової норми законодавцем [32, с. 9].

Прикладом, застосування оціночних кримінально-правових понять у судовій практиці є врахування таких обставин, що пом'якшує покарання, як збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (п. 5 ч. 1 ст. 66 КК України), що за статистикою зустрічається не частіше 4% вироків суду [33, с. 140]. На думку Т.І. Нікіфорової, «... самої лише вказівки на факт існування тяжких обставин недостатньо. Суд повинен розкрити зміст цих тяжких обставин, тобто вказати, у чому саме вони виразилися і чому підштовхнули винного до вчинення злочину» [33, с. 140].

В судовій практиці до обставин, що характеризують збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин віднесено:

- чвари з членами родини;
- смерть членів сім'ї;
- утримання великої кількості членів сім'ї;
- тяжкий матеріальний стан чи фінансово-економічний стан підприємства тощо.

Окрім, трактування у вироків оціночних понять у судовій практиці зустрічаються випадки «ігнорування конкретизації» оціночних понять кримінального права. Зокрема, ст. 69 КК України передбачає, що «більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, може бути призначене тоді, коли у справі є декілька обставин, що пом'якшують покарання, які істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину» [30].

Дослідження судової практики кримінальних справ при кваліфікації яких застосовується в тому числі і ст. 69 КК України, дозволяє зробити висновок: застосування більш м'якого покарання

відбувалося у випадку наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання, без врахування їх якісної складової, яка істотно знижує ступінь тяжкості вчиненого злочину.

Як зауважувалося раніше у кваліфікаційній роботі, доцільність застосування оціночних понять у кримінальному праві викликає певну дискусію серед науковців та практиків:

1) застосування оціночних понять у кримінальному праві доцільне пов'язане з динамікою розвитку суспільних відносин, «багатоаспектністю форм людської поведінки та її результатів» [34, с. 153];

2) застосування оціночних понять у кримінальному праві суперечить ч. 3 ст. 3 КК України [35, с. 48].

Враховуючи позиції кожного підходу до застосування оціночних понять у кримінальному праві зауважимо наступне:

- дискусія щодо застосування оціночних понять у кримінальному праві має глибокі історичні витoki та достатнє теоретико-практичне обґрунтування;

- в умовах євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні важливим у застосуванні оціночних понять у кримінальному праві є необхідність врахування окремих принципів, передбачених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) та у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). До таких принципів слід віднести «принцип правової визначеності закону».

Зокрема, ч. 1 ст. 7 Конвенції «Ніякого покарання без закону» передбачає, що «нікого не може бути визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії або бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення за національними законами або за міжнародним правом» [50].

Практика застосування даної норми Конвенції дозволяє виділити наступні аспекти:

- принцип «*nullum crimen, nulla poena sine lege*»;
- заборона застосовувати норми кримінального закону до правопорушень, які не передбачено ними;
- кримінальний закон не підлягає розширеному тлумаченню з наступного питання «перелік злочинів, вказаних у відповідному кримінальному законі не може бути розширено» [36, с. 121];
- допускається наявність правових підстав для допустимих обмежень прав, що в т.ч. відображає принцип верховенства права.

Дані аспекти застосування принцип правової визначеності закону знайшли своє відображення у відповідних рішеннях ЄСПЛ. Зокрема:

1) «принцип «*nullum crimen sine lege*» охоплює писане та неписане право, яке мусить бути доступним та передбачуваним» (справа ЄСПЛ «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства») [37];

2) «принцип правової визначеності закону, як зазначається у справі є невід'ємною складовою права Конвенції (справа ЄСПЛ «Маркс проти Бельгії») [38].

Слід зауважити, що практика судових рішень ЄСПЛ передбачає ряд вимог до якості національного законодавства, в т.ч. і кримінального, що забезпечують правову визначеність його норм:

- 1) закон повинен бути доступний;
- 2) приписи закону повинні бути визначені та конкретні;
- 3) закон повинен характеризуватися, як «передбачуваний».

Для прикладу, реалізація вказаних вимог відображено у наступних рішеннях ЄСПЛ:

1) «національні закони неминуче формулюються через терміни, котрі більшою чи меншою мірою є нечіткими, а їх інтерпретація та

застосування залежать від практики. Визначеність закону хоч і є надзвичайно бажаною, проте може спричинити надмірну його суворість» (справа ЄСПЛ «Скоппола проти Італії») [40];

2) «норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко, що дозволяє особі співвідносити з нею свою поведінку. Кожен громадянин, відповідно до обставин, має орієнтуватися в тому, яка саме правова норма застосовується у конкретному випадку, та мати змогу, користуючись за потреби допомогою компетентних радників, передбачати у розумних межах, виходячи із заданих обставин, які наслідки може мати конкретний вчинок» (справа ЄСПЛ «Санді Таймс проти Сполученого Королівства») [39];

3) «будь-який злочин має бути чітко визначений у законі, при цьому необхідно, аби кожен міг зрозуміти з тексту відповідної статті, а якщо потрібно – за допомогою судового тлумачення, за яку дію або бездіяльність передбачено кримінальну відповідальність» (справа ЄСПЛ «S.W. проти Сполученого Королівства») [41].

Окремо слід зауважити, що ЄСПЛ не визначає конкретних умов, яким повинні відповідати норми національного законодавства. На думку Р. Хорольського «ЄСПЛ не має права висловлювати свою думку щодо доцільності вибору законодавцем того чи іншого методу формулювання правових норм (тобто жоден із методів а priori не є неправомірним)» [42, с. 44].

Також практика рішень ЄСПЛ свідчить про те, що визначеність норм законодавства в окремих випадках може бути досягнуто виключно його судового тлумачення. Наприклад, у рішенні по справі «Коккінакіс проти Греції» визначено, що «визначення злочину прозелітизму, вміщене у грецькому законодавстві, разом із винесеними судом прецедентами, в яких здійснюється його тлумачення та застосування, відповідає принципу визначеності» [43].

Таке судове тлумачення ґрунтується на урахуванні обставин відповідних судових справ. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ «S.W. проти Сполученого Королівства» визначається, що «правові системи держав – учасниць Конвенції наочно демонструють, що судова практика як джерело права сприяє прогресивному розвитку кримінального права. З’ясування правил застосування кримінальної відповідальності передбачає послідовне, від справи до справи, їх тлумачення у судовій практиці» [41].

Проте, таке судове тлумачення оціночних понять у кримінальному праві повинно відповідати наступним вимогам:

- 1) судове тлумачення оціночних понять у кримінальному праві повинно відповідати природі злочину;
- 2) рішення суду повинно бути «розумно передбачуваним»;
- 3) судовий вирок у справі в якому роз’яснюється зміст оціночних понять повинен відповідати певним вимогам, які висуваються ЄСПЛ до змісту таких актів.

Наприклад:

- у рішенні ЄСПЛ «Брумареску проти Румунії» зазначено, що «принцип правової визначеності вимагає (inter alia) аби остаточне судове рішення щодо певного питання не ставилося під сумнів» [44];

- у рішенні ЄСПЛ «Гавенда проти Польщі» визначено, що «правове положення може витримати перевірку його на якість, якщо воно є достатньо чітким у переважній більшості справ, які розглядали національні органи» [45, с. 120].

4) національне законодавство країни повинно містити лише ті оціночні поняття, тлумачення яких можна «прогнозувати» і які не допускать настання такого негативного правового явища, як суддівська дискреція. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ «Ротару проти Румунії» та «Амман проти Швейцарії» визначено, що «закон має чітко визначати межі повноважень компетентних органів та чітко визначати

спосіб їх здійснення, беручи до уваги легітимну мету засобу, який розглядається, щоб гарантувати особі адекватний захист від свавільного втручання» [46, с. 49].

В свою чергу у своєму рішенні по справі «Лійвік проти Естонії» ЄСПЛ прийшло до висновку, щодо наступних обставин справи: судові органи Естонії допустили порушення ст.7 Конвенції («нікого не може бути визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії або бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення за національними законами або за міжнародним правом» [50]), адже неправомірно засудили заявника до кримінальної відповідальності за зловживання посадовим становищем.

Даний висновок ЄСПЛ ґрунтується на тому факті, що «відповідно до чинного кримінального законодавства Естонії заявник не міг передбачити того, що його дії кваліфікуватимуться як кримінальне правопорушення, адже тлумачення ст. 161 Пенітенціарного кодексу Естонії від 06.06.2001 р., на підставі якої заявника було засуджено, охоплювало застосування надто широких понять та нечітких критеріїв, котрі не відповідали вимогам Конвенції» [47].

А саме, ст. 161 Пенітенціарного кодексу Естонії закріплює наступне положення «особа повинна притягуватися до кримінальної відповідальності лише на тій підставі, що зловживання службовим становищем могло спричинити «значну шкоду»» [51].

У відповідності до особливостей даної норми кримінального законодавства Естонії ЄСПЛ дійшов висновку, що:

- «у законі не було передбачено жодних критеріїв для оцінки того, що потрібно розуміти під ризиком виникнення такої шкоди;
- критерії, які дозволили судовій системі Естонії визнати, що заявник завдав «значної моральної шкоди» у зв'язку з тим, що

він як посадовець високого рангу діяв у супереч «загальному почуттю справедливості» є нікчемними» [47].

В ході дослідження питання тлумачення оціночних понять у кримінальному праві, в т.ч. в практиці ЄСПЛ ми дійшли висновку, що у випадку, якщо оціночні поняття у кримінальному праві не знайшли свого тлумачення та належного відображення у нормах кримінального законодавства України та відповідного судового тлумачення та узагальнення, то вони не можуть бути використанні в законодавчій діяльності. Адже, судова практика не має єдиного стандартизованого підходу до тлумачення та розуміння оціночних кримінально-правових понять. Цінним у вирішенні даної проблеми є практика ЄСПЛ в сфері застосування закону з нечітким змістом, а саме способи визначення напрямів офіційно-правового оформлення стандартів застосування закону про кримінальну відповідальність, норми якого містять ряд оціночних понять.

ВИСНОВКИ

В ході комплексного дослідження проблем застосування оціночних понять у кримінальному праві України ми дійшли наступних висновків:

Передумовами використання оціночних понять у кримінальному праві є:

Загальне розуміння терміну «оціночні поняття» у правовій доктрині полягає у наступному: оціночні поняття – це поняття, які не знайшли свого конкретного закріплення у відповідних нормативно-правових актах та конкретизуються в процесі застосування норм права.

В теорії права та правових галузях не тільки не існує єдиного підходу до визначення терміну «оціночні поняття», але й часто застосовуються різні поняття. Зокрема:

- «оцінні поняття» (О.В. Капліна, Р.О. Опалев, М.В. Салтевский);
- «оцінні ознаки» (В.М. Кудрявцев, Є.В. Кобзева);
- «оцінні терміни» (А.С. Піголка);
- «оцінні вирази» (О.Ф. Черданцев);
- «оцінні категорії» (Р.С. Джинджолія);
- «ситуаційні терміни» (В.О. Жерьобкін);
- «оцінювальне поняття»;
- «оцінкове поняття» і т.д.

Оціночне поняття – це поняття, яке знайшло своє нормативне закріплення у відповідних нормах кримінального права, містить систему ознак з невизначеним, завершеним змістом та обумовлює конкретизацію у випадку правозастосування.

Ознаками оціночних понять є:

1) оціночні поняття не конкретизовано законодавцем або іншим компетентним органом;

2) оціночні поняття уточнюються і конкретизуються в процесі правозастосування;

3) оціночні поняття дають правозастосовному органу можливість діяти на власний розсуд;

4) оціночні поняття закріплюють загальні властивості, якості, зв'язки різноманітних явищ, предметів, процесів та дій;

5) оціночні поняття характеризуються відкритістю своєї логічної структури;

6) характеризуються відкритістю структури змісту поняття, невизначеністю його обсягу, конкретизацією;

7) оціночні поняття закріплюють невизначені факти;

8) оціночні поняття є загальноживаними термінами тощо.

Використання оцінних понять у законодавстві не повинно суперечити вимозі правової визначеності та не порушувати принцип верховенства права.

Доцільність використання оціночних понять полягає у наступному:

- оціночні поняття сприяють утвердженню демократичних засад правового регулювання;
- оціночні поняття розвивають самостійність та творчий потенціал учасників правозастосування;
- застосування оціночних понять сприяє розширенню кола відносно-визначених правових норм.

Оціночні поняття у правовому регулюванні суспільних відносин виконують наступні функції:

I. Загальні функції оціночних понять:

- функція відображення;
- функція фіксації та передавання правової інформації;
- функція нормативного регулювання.

II. Спеціальні функції оціночних понять:

- функція індивідуального (піднормативного) регулювання (використовуючи оціночні поняття, законодавець передає частину своїх повноважень при вирішенні конкретних питань на користь правозастосовного органу;
- функція встановлення меж індивідуального піднормативного регулювання;
- функція узагальнення та законодавчої економії; стабілізуючо-прогностична функція оцінних понять;
- функція розмежування змісту подібних правових приписів;
- функція пом'якшення формальної визначеності прав.

Класифікація оціночних понять має практичне значення для виявлення специфічних ознак оціночних понять, в т.ч. і ступеня їх розповсюдження в законодавстві.

Класифікація оціночних понять у кримінальному законодавстві:

- а) оціночні поняття у нормативно-правових актах (законах України та підзаконних нормативно-правових актах);
- б) оціночні поняття в актах тлумачення права.

Виходячи з особливостей класифікації оціночних понять у кримінальному законодавстві також можна їх класифікувати за наступними критеріями:

1) за суб'єктами їх нормативного закріплення:

- суб'єкти законодавчої діяльності;
- суб'єкти офіційного тлумачення;
- судового тлумачення;
- суб'єктами правозастосування;

2) класифікація оціночних понять у кримінальному праві в залежності від структури норми права:

- оціночні поняття, що розміщено в гіпотезі правової норми кримінального права;

- оціночні поняття, що розміщено в диспозиції правової норми кримінального права;

- оціночні поняття, що розміщено в санкції норми кримінального права;

3) в залежності від способу фіксації оціночного поняття у нормі права:

- фіксація оціночного поняття в окремій нормі права;
- без фіксації оціночного поняття в окремій нормі права.

Класифікація оціночних понять у кримінальному праві визначенні в ознаках та елементах складу злочинів:

1) класифікація оціночних понять у кримінальному праві в залежності від об'єкта злочину:

а) оціночні поняття в сфері кримінально-правового регулювання злочинів проти життя та здоров'я особи:

- нанесення істотної шкоди здоров'ю;
- тривалий розлад здоров'я;
- пошкодження;
- небезпечні для життя та інше;

б) злочини проти волі, честі та гідності особи:

- приниження людської гідності;
- сильне моральне страждання;
- тяжка образа; розпусні дії) та інше;

в) злочини проти основ національної безпеки України:

- недобросовісний ремонт;
- злісна непокора;
- підвищена непокора та інше;

г) злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина:

- невиконання;
- злісне ухилення;

- непряме або пряме обмеження прав людини;
- майновий збиток;
- грубе порушення та інше.

2) в залежності від особливостей суб'єктів злочинів, форми умислу і т.д.:

- ненадання допомоги;
- насильницьке вилучення крові;
- заподіяння сильного душевного страждання;
- заподіяння сильного фізичного страждання;
- жорстока поведінка;
- систематичне знущання та інші.

3) в залежності від стану суб'єкта злочину та потерпілого під час вчинення злочину:

- безпорадний стан чи уразливий стан потерпілого;
- небезпечне становище для життя потерпілого;
- стан афекту (стан сильного душевного хвилювання суб'єкту злочину) та інше.

4) в залежності від наслідків злочинних діянь:

- втрата працездатності;
- особливо тяжкі або тяжкі наслідки вчинення злочинів;
- короткочасний або тривалий розлад здоров'я;
- нанесення істотної шкоди здоров'я.

Використання оціночних понять у правозастосуванні дозволяє конкретизувати їх шляхом системно-аналітичного застосування норм кримінального права правозастосовними органами, яке в свою чергу впливає на діяльність законодавця в сфері нормативно-правового закріплення оціночних понять в кримінальному праві з метою усунення правових прогалин та протиріч.

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві можна умовно поділити на дві складові:

1) використання оціночних понять у нормах Загальної частини Кримінального кодексу України;

2) використання оціночних понять у нормах Спеціальної частини Кримінального кодексу України.

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві повинен передбачати наявність наступних елементів:

1. Суб'єкт застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів – правозастосовні органи, що здійснюють кваліфікацію злочину.

2. Об'єкт застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів, що підлягає оцінці, тобто «ті фактичні обставини справи, які оцінюються суб'єктом при конкретизації оціночної ознаки».

3. Результат застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів «альтернативна відповідь на запитання, чи містить предмет ознаку складу злочину, виражену оціночним поняттям».

4. Підстава застосування оціночних понять при кваліфікації злочинів.

Механізм застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується на суб'єктивному та об'єктивному (предметному) рівні.

На суб'єктивному рівні застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується у відповідності до правосвідомості правозастосовних органів та їх уповноважених осіб.

На об'єктивному рівні застосування оціночних понять у кримінальному праві реалізовується у відповідності до застосування критеріїв (стандартів) оцінки, певних властивостей предмету злочину, що свідчить про наявність в предметі злочину оціночної ознаки.

Важливим складовим процесу є трактування оціночних понять у практиці розгляду кримінальних справ судом та у узагальненні такої практики, з обов'язковим урахуванням матеріалів конкретних кримінальних справ.

В умовах євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні важливим у застосуванні оціночних понять у кримінальному праві є необхідність врахування окремих принципів, передбачених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та у рішеннях Європейського суду з прав людини.

Практика судових рішень ЄСПЛ передбачає ряд вимог до якості національного законодавства, в т.ч. і кримінального, що забезпечують правову визначеність його норм:

- 1) закон повинен бути доступний;
- 2) приписи закону повинні бути визначені та конкретні;
- 3) закон повинен характеризуватися, як «передбачуваний»;
- 4) визначеність норм законодавства в окремих випадках може бути досягнуто виключно шляхом його судового тлумачення.

Судове тлумачення оціночних понять у кримінальному праві повинно відповідати наступним вимогам:

- 1) судове тлумачення оціночних понять у кримінальному праві повинно відповідати природі злочину;
- 2) рішення суду повинно бути «розумно передбачуваним»;
- 3) судовий вирок у справі в якому роз'яснюється зміст оціночних понять повинен відповідати певним вимогам, які висуваються ЄСПЛ до змісту таких актів.

4) національне законодавство країни повинно містити лише ті оціночні поняття, тлумачення яких можна «прогнозувати» і які не допускать настання такого негативного правового явища, як суддівська дискреція.

В ході дослідження питання тлумачення оціночних понять у кримінальному праві, в т.ч. в практиці ЄСПЛ ми дійшли висновку, що у випадку, якщо оціночні поняття у кримінальному праві не знайшли свого тлумачення та належного відображення у нормах кримінального законодавства України та відповідного судового тлумачення та

узагальнення, то вони не можуть бути використанні в законодавчій діяльності. Адже, судова практика не має єдиного стандартизованого підходу до тлумачення та розуміння оціночних кримінально-правових понять. Цінним у вирішенні даної проблеми є практика ЄСПЛ в сфері застосування закону з нечітким змістом, а саме способи визначення напрямів офіційно-правового оформлення стандартів застосування закону про кримінальну відповідальність, норми якого містять ряд оціночних понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безруков, С. С. Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. С. Безруков. – Омск, 2001. – 220 с.
2. Агамиров, Н. И. Оценочные понятия в законодательстве (теоретические вопросы) [Текст] / Н. И. Агамиров // Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды / Всес. НИИ совет. зак-ва. – М., 1989. – Вып. 43. – С. 15–24.
3. Кашанина, Т. В. Оценочные понятия в советском праве [Текст] / Т. В. Кашанина // Изв. вузов. Правоведение. – 1976. – № 1. – С. 25–31.
4. Косович, В. М. Оцінювання й оцінки у правовому регулюванні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. М. Косович. – Л., 1996. – 22 с
5. Кудрявцев, В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений [Текст] / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1963. – 324 с.
6. Астрахан, Е. И. Оценочные понятия в советском законодательстве о труде и социальном обеспечении [Текст] / Е. И. Астрахан // Учен. зап. / Всес. НИИ совет. зак-ва. – М., 1974. – Вып. 30. – С. 37–56.
7. Наумов, А. В. Применение уголовно-правовых норм (по материалам следственной и прокурорско-судебной практики) [Текст] / А. В. Наумов. – Волгоград : Высш. след. шк. МВД, 1973. – 176 с.
8. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : монографія / І. А. Тітко. — Х. : Право, 2010. — 216 с.
9. Панов, Н. И. Методологический аспект исследования оценочных понятий в уголовном праве [Текст] / Н. И. Панов, А. П. Огородник // Методологічні проблеми правової науки : матер. міжнар. наук. конф., м. Харків, 13–14 груд. 2002 р. – Х., 2003. – С. 316–319.

10. Покровский, И. А. Основные проблемы гражданского права [Текст] / И. А. Покровский. – Петроград: Право, 1917. – 328 с.
11. Бару, М. И. Оценочные понятия в трудовом законодательстве [Текст] / М. И Бару // Сов. государство и право. – 1970. – № 7. – С. 104–108.
12. The Case of Brumarescu v. Romania (Application no. 28342/95) Judgment Strasbourg 28 October 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view>
13. Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) // Офіц. вісн.України. – 2005. – № 42. – Ст. 2662.
14. Черноус, С. М. Оціночні поняття у трудовому праві України [Текст] : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.05 / С. М. Черноус. – Х., 2008. – 212 с.
15. Кашанина, Т. В. Оценочные понятия в советском праве [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Т. В. Кашанина. – Свердловск, 1974. – 17 с.
16. Игнатенко, В. В. Оценочные понятия в законодательстве об административной ответственности [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. В. Игнатенко. – Свердловск, 1989. – 18 с.
17. Павліківський В.І. Оціночна ознака в злочинах проти трудових прав людини та її визначення. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Вип. 28. Х., 2004. С. 65-70.

18. Жеребкин В.Е. Оценочные понятия права: [лекция]. Х.: Изд-во ХЮрИ, 1976. 16 с.
19. Косович В.М. Оціночні поняття як джерело і форма права. *Вісник Львівського університету: серія юридична*. 2004. № 40. С. 52–59.
20. Ковалев М.И. Общественно опасные последствия преступления и диспозицию уголовного закона. *Советское государство и право*. 1990. №10. С.38-43.
21. Кашанина Т. В. Оценочные понятия в советском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1974. 18 с.
22. Шапченко С. Д. Оціночні ознаки і кваліфікація злочинів. *Київський університетський вісник. Сер. Юридичні науки*. Київ, 1985. Вип. 26. С. 63–66.
23. Кісілюк Е. М. Встановлення оціночних понять при кваліфікації злочинів. *Проблеми вдосконалення підготовки слідчих та експертів в умовах реформування правоохоронної системи в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 черв. 2005 р.)*. Львів, 2005. С. 102–106.
24. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. 352 с.
25. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. Харків: Одісей, 2003. 432 с.
26. Блінська К.О. Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. *Правова держава*. № 15'2012. С. 113-118.
27. Косович В.М. Оціночні поняття як джерело і форма права. *Вісник Львівського університету: серія юридична*. 2004. № 40. С. 52–59.
28. Березін П. Щодо питання про оціночні поняття, які визначаються матеріальними критеріями і виступають кваліфікуючими ознаками за чинним Кримінальним кодексом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 10. С.90-95.

29. Левина Д.Н. Теоретические проблемы толкования и применения оценочных понятий: автореф. дис. ... канд.юрид.наук. Нижний Новгород, 2007. – 36 с.
30. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru>
31. Кісілюк Е.М., Смаглюк О.В. Особливості застосування оціночних понять у кримінальному законодавстві України. Юридичний вісник. 1 (46) 2018. С. 166-170.
32. Наумов А.В. Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий судебной практики и доктринное толкование / под ред. Г.М. Резника. М.: Волтерс Клувер, 2005. 1024 с.
33. Нікіфорова Т.І. Обставини, що пом'якшують покарання, за кримінальним правом України. Х.: Харків юридичний, 2009. 208 с.
34. Кострова М.Б. Оценочная лексика в уголовном законе: уголовно правовой, уголовно процес суальный и криминалистический аспекты. *Межвузовский сборник научных трудов «Юрислингвистика»: проблемы юрислингвистической экспертизы.* Барнаул: Издательство Алтай ского государственного университета, 2002. С. 152–158.
35. Заруцький О.В. Оціночні ознаки в складі злочину хуліганство (ст. 296 Кримінального кодексу України). *Наукові записки: юридичні науки.* Т. 26. 2004. С. 47–50.
36. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практика ее применения; под общ. ред. В.А. Гуманова, Л.М. Энтина. М.: Норма, 2002. 336 с.
37. Рішення у справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» від 23 червня 1995 року. URL: <http://www.coe.kiev.ua/hr/case/22.html>
38. Рішення у справі «Маркс проти Бельгії» від 13 червня 1979 року: URL: <http://www.echrbase.ru/marckx.jsp>

39. Рішення у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» від 26 квітня 1979 року URL: <http://www.medialaw.kiev.ua/zmisud/ecourt/212>

40. Рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року: комюніке Європейського суду з прав людини URL: <http://www.asad.com.ua/page-353.html>

41. Рішення у справі «S.W. проти Сполученого Королівства» від 22 листопада 1995 року URL: <http://www.echrbase.ru/sw.jsp>

42. Хорольський Р. Застосування закону з нечітким змістом (досвід США та європейських судів і можливість його застосування в Україні). *Український правовий часопис*. 2004. № 6. С. 43–47.

43. Рішення у справі «Коккінакіс проти Греції» від 25 травня 1993 року URL: <http://www.echbase.ru/pravo2.jsp#link21>

44. Рішення у справі «Брумареску проти Румунії» від 22 січня 2001 року URL: <http://www.ourcourt.ru/practice/feder15/pr15617.htm>

45. Рішення у справі «Гавенда проти Польщі» від 14 березня 2002 року. *Практика Європейського суду з прав людини: рішення у справі: коментарі*. 2002. № 2. С. 116–123.

46. Коваль І. Експертиза нормативноправових актів та їх проектів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2009. № 1. С. 47–50.

47. Рішення у справі «Лійвік проти Естонії» від 25 червня 2009 року: комюніке Європейського суду з прав людини URL: <http://www.asad.com.ua/page265.html>

48. Андрушко П.П. Международно-правовые договоры и практика Европейского суда по правам человека как источники уголовного права и их применение в судебной практике. *Научные основы уголовного права и процессы глобализации: материалы V*

Российского конгресса уголовного права (27–28 мая 2010 года). М.: Проспект. 2010. 944 с.

49. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 56 Ст. 1935, к0д акта 82460/2016.

50. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 р. *Голос України* від 10.01.2001 р. № 3.

51. Пенітенціарний кодекс Естонії від 06.06.2001 р. URL: <http://www.legislationlaine.org>